Simeon Pobulić

TERRORIZMUS ÉS ERŐPOLITIKA A VILÁGBAN

Manapság a politikai események sokaságában a terrorizmus olyan jelenség, amely több országban is felfedezhető, sőt gyakran az államközi viszonyok vizsgálatának is tárgyát képezi. Az erőszaknak ez a fajtája azonban elterjedése ellenére sem jelent akkora veszélyt, hogy kérdésessé tenné egyes országok vagy uralkodó társadalmi rétegek fennmaradását. E módszerek alkalmazása önmagában nem eredményez gyökeres változásokat. A terrorizmus mégis hátráltatja a társadalom szempontjából fontos tevékenység végzésének megszabott rendjét és veszélyezteti az emberi jogokat, ezért a kormányok minden igyekezetükkel a felszámolására törekszenek.

Kevesen vannak a világon, akik ne elleneznék a terrorista módszerek alkalmazását. Ennek ellenére mégsem sikerült egy egységes szemléletet kialakítani az emberi közösségre gyakorolt erőszak jellegéről és veszélyességi fokáról. Különböző megítélések szerint a világ politikai erőiben megnyilvánuló érdekellentétekből fakad. Ami egy adott helyzetben valaki számára jó, az más számára káros lehet. Mindez megakadályozza és elodázza annak lehetőségét, hogy az érdekek széles körű egyeztetésével egységes minősítést hozzanak létre, és az innen eredő hatóeszközök révén eredményes harcot indítsanak a terrorizmus összes megnyilvánulása ellen.

Noha hiányzik az általánosságban elfogadható megfogalmazás, s nem bocsátkozunk a lényeges fogalmak aprólékos magyarázatába, elmondhatjuk, hogy a terrorizmus erőszak, amelyet egy csoport ember kitervelten hajt végre a társadalmi közösségekben, hogy ezáltal váltsa valóra politikai célkitűzéseit. Természetesen, nem sorolhatók ide a felszabadítási mozgalmak, amelyek képviselői hadviselő félnek számítanak, s megfelelnek a háborúból és a fegyveres összetűzések során az emberi jogok tiszteletben tartásáról szóló nemzetközi jogi normáknak.

A terrorizmust nem csak a mai világ ellentmondásai idézik elő, hisz régebben is voltak az erőszaknak hasonló természetű megnyilvánulásai. A kapitalizmusban pl. az erőszak számtalan példájával találkozhatunk.

Hogy ma a terrorizmusról való elmélkedés mégis időszerű, annak oka: a jelenség gyakorisága, pusztító hatásának méretei és az államközi viszonyokban való politikai domináció megvalósítására igénybe vett sajátos módszer széles körű alkalmazása. A terrorizmus mindenkor abból az ideológiából fakadt, mely szerint az erő a legfőbb döntőbíró az emberek közötti viszonyok rendezésében. Ezek a nézetek megfeleltek annak a szükségletnek, hogy a különböző módszerek összességével megőrizzék az osztálytársadalmi felépítményt, és ezzel párhuzamosan kiváltságosokra és elnyomottakra tagolják a társadalmat. Ma az ilyen nézeteket egyre nehezebb megindokolni. A világon mindjobban az alkotó ember, s ezzel párhuzamosan a társadalmi különbségek megszüntetésének igényei érvényesülnek. Az egyén és közösség kölcsönös függősége egyre kifejezettebb, s úgyszintén a népeknek a békére és a fejlődésre való joga is. Mivel az erő döntőbírói szerepe ellentétben áll az ilyen törekvésekkel, tulajdonképpen nem is védheti meg önmagát, de azok az érdekek, amelyek ezt a döntőbírói szerepet támogatják, továbbra is jelen vannak, s éppen ezért a terrorizmust a politikai célok harci eszközéül használják.

Egyes országokban a terrorizmus a politikai eszmék ellentétes pólusainak akciójelenségévé válik — a szélsőséges bal-, illetve jobboldalon. Mivel nem létezik egységes megfogalmazása annak, hogy mi a legszélsőségesebb bal-, illetve jobboldal, amely érvényes lenne minden országra és minden esetre, ez alkalommal arra a magyarázatra támaszkodhatnánk, amely szerint ez a jelenség a politikai angazsáltságnak arra a szegmentumaira vonatkozik, amelyek nem szándékoznak, illetve nem tudnak harcolni saját céljaikért a meglévő rendszeren belül. Noha a legszélsőségesebb bal-, illetve jobboldal eszmeileg ellentétes pólusok, mégis mindkettő a politikai harc jogos formájának tekinti a terrorizmust.

Márpedig ahhoz, hogy terrorizmusban kifejezésre jusson a társadalmi helyzettel való elégedetlenség, úgy tűnik, nem elegendő a különböző csapások felhalmozása. Az elégedetlenség tehát nem feltétlenül ilyen erőszakos formában nyilvánul meg. Aki a mai körülmények között politikai reagálásként a terrorizmust választhatja, az okvetlenül bizonyos eszmei krízisbe került. Téves irányvétel ez a társadalmi változások valódi mozgatóerőinek keresésében és elfogadásában. A szélsőséges baloldal esetében ez abban nyilvánul meg, hogy figyelmen kívül hagyja az osztályharcot és a munkásosztály, valamint más haladó erők szerepét. Igaz, ugyanez vonatkozik a szélsőséges jobboldalra is, amely olyan túlhaladott társadalmi réteget akar visszaállítani, amelyek már háttérbe szorultak saját környezetük fejlődése miatt. Ezt általában úgy igyekeznek elérni, hogy meg akarják állítani a társadalom széles körű demokratizálását és bevezetni, illetőleg visszahozni az autoritás hierarchiáját, mint a politikai döntéshozatal módját, amelyben az igazgatás szerkezetében elfoglalt pozíció meghatározza a befolyás erejét. Éppen ezért nem is csoda, hogy a terrorista akciók szereplői, annak ellenére, hogy magas szintű politikai mozgalom látszatát akarják kelteni, nem tudnak létrehozni semmilyen

eszmei irányvonalat. Nem találják föl magukat az eszmék világában és nem jutnak közös nevezőre a tömegekkel. Azért dicsőítik akcióikat, mivel az ő felfogásuk szerint, csak ez változtathat a fennálló helyzeten.

Edvard Kardelj a Szocialista önigazgatás politikai rendszerének fejlődési irányai című művében kimerítő magyarázatot ad a mai szélsőséges baloldal ideológiai válságáról, s ennek megfelelően a terrorizmusról is. Kardelj szerint a fejlett tőkésállamokban a szélsőséges baloldaliság a mai értelmiségnek, illetve a tanult emberek egy bizonyos rétegének sajátos lázadása, amely a történelmi változások ellen irányul, s amelyet a mai tőkés rendszerek és a gazdaság, valamint a társadalom felett uralkodó technokrata-monopolista igazgatás hozott létre a társadalomban. Ez a lázadás azért következik be, mert a gazdasági és állami viszonyrendszer az értelmiséget azonos helyzetbe hozta a bér-, illetve a kétkezi munkással. Ez az ellentét tovább fokozódik az embernek az igazgatás összes formájától való mind nagyobb elidegenítése révén is. Az értelmiség egy része ezt szeretné elkerülni, vagyis visszahódítani az értelmiségi elitnek, mint a munkás- és uralkodóosztály közötti rétegnek a monopóliumát. Ez többé nem lehetséges, hiszen a fizikai munka egyre kevesebb, az összetettebb munkához szükséges szakképzettség mind gyakoribb követelmény. A szélsőséges baloldal éppen ezért ellene van minden tekintélytisztelő rendszernek, vagyis az uralkodás és elnyomás viszonyának, egyszersmind a társadalmi hierarchiának. Hogy elérje lényegében alaptalan követelményeit, a baloldalnak óriási kényszerítő hatalomra van szüksége. Hasonló hatalmi törekvések azonban a szélsőséges jobboldalnál is megnyilvánulnak, csak ellentétes előtételekkel. Erre a kényszerítő hatalomra a baloldalnak azért van szüksége, hogy kárpótolja mindazért, amit elveszít a nagy mozgalomtól való elszakadással, s mert nem élvezi a lakosság széles körű támogatását, továbbá, mert magára maradt és szektás politikát folytat. Ha mindez azzal a megállapítással párosul, hogy az uralkodó osztály minden hatalmi eszközt kisajátít és az ellenzék, amely demokratikus változásokat szeretne, gyakorlatilag teljesen meg van ebben akadályozva, akkor nem nehéz leszögezni, hogy a hatalom intézménye ellen ésszerűtlen, erőszakos cselekedethez folyamodik.[1]

A baloldal ilyen jellegű viselkedésére hatással volt a demokratikus parlamentáris rendszerek tehetetlensége, hogy jelentősebb haladást sejtető változást eszközöljenek a társadalmi viszonyokban, a szociáldemokráciának és a többi demokratikus erőnek a meglévő helyzettel való elégedettsége, a sztálinista dogmatizmusnak a nemzetközi munkásmozgalomra és a szocialista országok gyakorlatára való kedvezőtlen hatása, az utóbbi országok hiányos felkészültsége és készsége, hogy demokratikus úton rendezzék egymás közti viszonyaikat, továbbá a haladó erők akcióban való egyesülésének lassú folyamata, valamint a munkásmozgalomnak egyes problémák felfedése iránti érzéke, melyeket a forradalmi értelmiség, a falvak legszegényebb rétege és a világ általában fejletlen része tűz napirendre.[2]

Azzal, hogy a baloldal az erőszakban látja a kiutat, tulajdonképpen megerősíti a jelenlegi uralmat és olyan területekre menekül, amelyek eddig az uralkodó osztály számára veszélytelenek voltak. A terrorista támadások a nyilvánosság előtt az uralkodó osztály számára alkalmat adtak, hogy lejárassa és szükség esetén erőszakkal számolja fel az egész baloldalt. A 60-as évek végén például az USA-ban üldözték és likvidálták az ifjúsági vezetőket. Több esetben a fejlett tőkésországokban a baloldaliak terrorizmusa kétségkívül serkentőleg hatott az uralmon lévők számára az „erős kéz" politikájának bevezetésére. S nemcsak erre. A baloldali terrorizmus ezekben az országokban megakadályozta azoknak a demokratikus megoldásoknak az elfogadását is, amelyeket a kommunista párt javasolt. Erről tanúskodik az Olaszországban és Spanyolországban előállt helyzet is.

A terrorcselekmény egy jól szevezett csoport működése, amely alaposan kiterveli akcióit. Az egyéni terrorcselekmény azonban nem tekinthető politikai harcnak. Az egyén ugyan lázadhat a meglévő helyzet és hatalom ellen, de erőszakos cselekedete, bármilyen drasztikus is, csak tiltakozásnak minősíthető, mivel teljesen bizonytalan, hogy sikerül-e kapcsolatot teremtenie a mások egyéni elégedetlenségét kifejezésre juttató valamely szervezettel. A hatóságok az ilyen elégedetlenséget gyakran az értelmi fogyatékosok viselkedésének minősítik. Esetenként megtörténik, hogy a rezsim tekintélyének megőrzése céljából vagy a terrortámadás, illetve a politikai gyilkosság lényegének elkendőzése végett az ilyen cselekedetet értelmi fogyatékos személyeknek tulajdonítják.

A terrorakciók egyre nagyobb előkészületeket és jelentős pénzösszegeket igényelnek. Ezenkívül nagyszámú információt kell összegyűjteni a támadási objektumról. Erre pedig egy személy nem képes. Ebből adódik, hogy a terrorista csoportok mögött, amelyek végrehajtják az akciókat, különféle széles csoportosulások állnak, s ők nyújtják a szükséges segítséget.

A terrorista akcióknak megfelel az emberek mai, korszerű életvitele. Itt kifejezésre jut az emberi közösségek mai szervezettsége, egy előre megállapított átfogó rendszer kötelékében, s a különféle funkciók egységének kapcsolata, valamint e funkciók szakaszonkénti működésének kölcsönös függősége. Ez a kölcsönös függőség hatással van a nagy rendszerek kialakulására és fejlődésére, ahol az egyik rész szabályos tevékenysége feltételezi a másik ilyen szintű működését. Az egyik rész alkalmatlanná tétele, amely területileg kicsi is lehet, de úgy helyezkedik, hogy összeköti a rendszer nagyrészének munkáját, óriási károkat okozhat. Ez a közvetett kár tehát nagyobb a kezdeti pusztításnál. Az ilyen helyzet annak az eljárásnak a következménye, amely révén az emberi szükségletek kielégítésére létrejön a technológia és ennek az adott helyzetben való alkalmazása.

A műszaki fejlődés következménye az urbanizált életmód térhódítása is. A városok nagysága ma már a tízmilliós lélekszámot is meghaladja.

Az ilyen központosítás felveti a városi lakosság igényeinek kielégítésére irányuló szerteágazó szervezeti séma létrehozását. Ha az ilyen szervezeti sémákon nyugvó rendszerek nem működnek, akkor sok ember kerül veszélybe.

A technológiai fejlődéssel és az urbanizációval egyre jobban megsínylik az emberek a szükségleteik kielégítése ellen irányuló támadásokat, ha a kulcsfontosságú berendezések megrongálásával lehetetlenné válik a gazdasági, kommunális és más létesítmények működése. Amennyiben az igazgatás a kiváltságos réteg sérthetetlen monopóliumának hierarchiáján alapul, akkor a megtámadott közösség érzékenysége még kifejezettebb. Ebben az esetben az egyes részek közös funkciója még bonyolultabbá válik. Az igazgatási monopólium nem előfeltétele az érintettek önálló működésének, még a végszükségletben sem. Ezzel ellentétben a társadalmi szervezet, amely az önálló intézkedést támogatja, jóval ellenállóbb a terrortámadásokkal szemben.

A gazdasági fejlődés növeli a terrortámadásokra alkalmas célok számát és állandóan bővíti az ilyen cselekmények lehetőségét. A fejlett környezetekben a terrortámadások legjellemzőbb célpontjai azok a berendezések, amelyek szabályos működésétől nagymértékben függ az emberek különféle szükségleteinek kielégítése. Ezek nagyobbára a következők: a villamos energia termelő és továbbító berendezések, közlekedési létesítmények és eszközök, tömegtájékoztatási eszközök, kőolaj és gáztartályok, a korszerű vegyipari automatizáció, vízművek stb.[3]

A könnyű kézifegyverek tökéletesítése, amely az általános fegyverkezési hajsza következménye, lehetővé tette, hogy egyesek, így a terroristák operatív hatékonysága is fokozódjon. Az ilyen nagyfokú korszerűsödés jellemzője a fegyverek tűzerejének növekedése, nagyobb pontossága és megbízhatósága. Jelentősen gazdagodott a lőszerek választéka. Hasonló a helyzet a robbanóanyaggal, s az őket működésbe hozó szerkezetekkel. Csökkent a robbanótöltet súlya és térfogata, s ezzel szemben növekedett rombolóereje. A robbanóanyagokat működésbe hozó korszerű berendezések nagyobb lehetőséget biztosítanak mind térben, mind pedig időben a helyzet felmérésére: a működtetés nagyobb távolságról és hosszabb időközökben is lehetséges.

A fegyverek, a robbanószerek és más felszerelések ilyen természetű fejlődése lehetővé teszi, hogy egy-egy kisebb csoport óriási pusztítást vigyen véghez és számos ember életét oltsa ki, s hogy ugyanakkor az ő biztonsága ne kerüljön veszélybe. Különösen az akció időtartama csökkent, ami úgyszintén a támadók malmára hajtja a vizet. Ugyanezt érik el a híradástechnikai eszközök fejlődése révén. Az említett eszközök tökéletesítése megkönnyíti a központi vezénylést és a cselekmény koordinálását.

A könnyűfegyverek és a robbanóanyag tökéletesítése felveti az ellátás problémáját is. Ilyen műszaki felszereléssel ugyanis többnyire csak a fegyveres erők rendelkeznek, ami pedig a szabadpiacon kapható, az a hatóság ellenőrzése alatt áll és igen drága. Ilyen fegyverhez tehát csak

azok juthatnak, akik mögött tekintélyes pénzemberek állnak, illetve akik számára hozzáférhető a katonai fegyverraktár.

A terroristák a korszerű fegyvereken kívül támadásaik alkalmával igénybe veszik a nem hagyományos háborúskodásról szerzett katonai tudásukat is. A hadviselés e formája még a második világháborúban kezdett fejlődni, de alkalmazása csak a katonai tömbök beavatkozási politikája révén érvényesül. Mint az említett akciókra, a terrortámadásokra is jellemző a gyorsaság, a mozgósítás, a pontosság, a kiváló testi és lelki felkészültség, a felderítés, valamint a részvevők elrejtése. Az ilyen technika alkalmazása megfelelő oktatókat és gyakorlótereket igényel. Mindez a terrortámadás előkészületeit még nehezebb vállalkozássá teszi.

Felvetődik a kérdés: Vajon nyílik-e lehetőségük a terroristáknak a legkorszerűbb tömegpusztító (nukleáris, vegyi és biológiai) fegyverek beszerzésére és bevetésére? Példaként: az USA Nemzeti Tanácsadó Bizottsága, amely a büntetőjogi szabványok és célkitűzések vizsgálatával foglalkozik, megállapítja, hogy az ilyen támadás lehetséges, és hogy ezzel a veszéllyel reálisan számolni kell.[4]

Komoly megjegyzések is érték ezt a megállapítást. A nukleáris robbantáshoz szükséges eszközök ugyanis kiváló műszaki tudást igényelnek, ám az idevágó tudnivalók szigorúan őrzött titkok. A nukleáris anyaggal való munka a radioaktivitás miatt igen kockázatos, s műszakilag összetett, mégpedig a védőburok óriási súlyának következtében, A bombakészítés ezért külön erre a célra berendezett helyiségben történik. A nukleáris anyag vagy méreg eltulajdonítása az óvintézkedési rendszerek miatt nagyon merész vállalkozás volna. Az ilyen eszközök használata vagy a velük való fenyegetőzés tehát valószínűtlen, mert az elvárásokhoz, a kitűzött célokhoz képest „túl erős". Emellett a vegyi és baktériumfegyverek pusztító hatása nem is szabályozható. Végezetül pedig az ilyen fegyverek bevetése a terroristákat olyan helyzetbe hozná, hogy nem „valaki", hanem az egész nemzetközi közösség ellen harcolnának. Az az elképzelésük, hogy a többségért vagy valamely kisebbségért (amelyet a kipusztulás veszélye fenyeget) küzdenek, hiábavaló volna a tömegpusztító fegyverek bevezetésével. A nagy követelményeket támasztó zsarolásnak, mint például: egy egész város, vagy országrésznek a terroristák kezébe való átadása nem sok értelme lenne, mert egy ilyen kis szervezet nem képes megszervezni a közigazgatást, egyszóval kihasználni zsarolása eredményét. A legveszélyesebb fegyverek használata menthetetlenül a terrorista csoport ellen hangolná az egész nemzetközi közösséget. Egyetlenegy kormány sem engedné meg, hogy a terroristák kezébe olyan fegyver kerüljön, amely megbontaná a világ erőegyensúlyát. A hatalmas pusztítóerejű eszközök használata pedig idevezetne. Az az állam, amely ilyen fegyvert adna a terroristáknak, maga is olyan helyzetbe kerülne, mintha használná ezeket a fegyvereket, s ez esetben várható lenne azoknak az országoknak a megtorlása, amelyek ugyancsak birtokában vannak a tö-

megpusztító fegyvereknek. Eddig még nem volt rá példa, hogy a terroristák ezekhez a fegyverekhez akartak volna jutni.

A terrorizmus terjedését közvetve a tájékoztatási eszközök fejlettsége is elősegíti. A hírek manapság már villámgyorsan terjednek. Rövid időn belül több millió ember értesül azokról az eseményekről, amelyek hatással vannak mindennapi életünkre. Az általános tájékozottság mindennapos szükségletté vált. Odáig jutottunk már, hogy a tájékoztatási eszközökben szükségszerűvé vált minden politikai esemény társadalmi hitelesítése. Éppen ezért az egyén és a szervezet jelentőségét a többi között a publicitás méretein keresztül értékelik. A politikai jellegű terrorcselekményeket tehát nehezen lehet elhallgatni a nyilvánosság előtt. Az akciókról szóló bármilyen tájékoztatás pedig menthetetlenül a fent említett hitelesítést jelenti. A terrorakciók ezenkívül végrehajtásuk szerint — meglepetés, csel, merészség —, valamint közvetlen effektusuk által — emberáldozat és anyagi kár — magukra vonják a közvélemény figyelmét.

A mai terrorizmusnak kedvező körülmény, ha félelem- és pánikkeltéssel minél erősebb hatást gyakorol az emberekre. Ez a követelmény közvetlen kapcsolatban áll a terrorakciók céljával. „Nem azt akarjuk megfélemlíteni, aki ellen erőszakos cselekményt követünk el, különösen, ha megöljük. Célunk inkább a következő: az emberek többségét rettegésben tartani, tudtukra adni, hogy rájuk is ugyanez a sors vár."[5] A terroristáknak ezért feltétlenül szükséges, hogy a nyilvánosság értesüljön akcióikról. A vállalkozás sokat veszít „értékéből", ha nem kíséri kellő publicitás. Teljesen mellékes az is, hogy a cselekményt milyen színben tüntetik fel. A legfontosabb, legalábbis kezdetben, hogy a vállalkozásnak messzire hallatsszon a visszhangja. A gondosan előkészített lélektani hatás ily módon teljessé válik.

Egy-egy terrorakció által, azzal a feltétellel, hogy az bizonyos politikai célok miatt jön létre, a terroristák a szektáns névtelenségből egyszerre az elismert nagyságok világába kerülnek. Ez különösen akkor jelentős, ha a politikai rendszer és a tájékoztatás olyan, hogy a nehéz helyzetben lévő kisebbség nem hozakodhat elő követelményeivel, vagyis nincs semmilyen hatással azokra, akik a társadalmat uralják. Tekintettel, hogy a tájékoztatási eszközök szoros összeköttetésben állnak, a terrorcselekményekről szóló hírek gyorsan túljutnak az országhatárokon. Mint az egyéb politikai jellegű hírek, ezek is a belső helyzetet illusztrálják. A terrorizmusról való tájékoztatás belső és külső hatásfokát összevetve megállapíthatjuk, hogy a terrorcselekmények főleg publicitásuk által válnak az uralkodó felépítmény elleni nyomás eszközévé.

A nyilvánosság a terroristák számára bizonyos előnyt jelent, de nem sokáig, mert a publicitás kedvezőtlen hatást válthat ki a közvéleményben. Ha a publicitás bizonyos időn belül nem alakul át politikailag „kézzelfogható" tényezővé, akkor a teroristákról, mint veszélyes ellenségről, vagy hasznos szövetségesről alkotott felfogás halványulni kezd. Bizonyos idő múltán pedig bebizonyosodik, hogy amit a terroristák tesznek, az

társadalmi vonatkozásban igen kellemetlen dolog. Hogy valaki az érdeklődés homlokterében maradjon, attól a mai tájékoztatás természete állandó újszerűséget követel. Az olyan csoportoknak azonban, amelyek szegényes politikai alapokkal rendelkeznek, ez nem mindig lehetséges.

A tömegekkel való kapcsolatteremtés minden politikai mozgalom számára a legfontosabb, éppen a szervezet előrehaladása céljából. Ettől nem térnek el a terroristák sem, különösképpen ha társadalmuk vagy szűkebb közösségük megmentőinek szerepében tetszelegnek. Mivel nem mélyednek el a problémák taglalásában, úgy tűnik, nem értik meg azt sem, hogy mi történik az emberek közötti szélesebb értelemben vett kapcsolatokban. Többek között nem fogják fel azokat a változásokat sem, amelyek a munka jellegében állnak be, s ami maga után vonja a politikai felismerés folyamatában lévő új viszonyok keletkezését. Röviden: nem értik vagy nem akarják megérteni, hogy az ember mai helyzete a termelésben, s minden alkotó területen, szükségessé teszi az összes részvevő szoros együttműködését. Ott, ahol a gép az emberi munka szerves része, vagyis értelmének meghosszabbított hatósugara lesz, a megegyezés és a tudáscsere a haladás előfeltételét képezi. Az ilyen törekvések minden környezetben megnyilvánulnak, különösen a fejlettebbekben, s ezekkel szembe kell nézniük a politikai szervezeteknek, de azoknak a szélsőségeseknek is, amelyekből a terroristák verbuválódnak.

A terroristák különben nem sokat gondolkodnak, amikor az áldozatok kiválasztásáról van szó. A közönséges bűnözők a terroristáktól eltérően nem hisznek az indiszkriminált gyilkosságokban, s erre nincs is szükségük. Kínozhatják az áldozatot, de csak kivételes esetekben történik ez meg, a bűnözőt állandóan anyagi érdekeltség motiválja, nem pedig a politikai eszmék valóra váltása. A terrorakciók során ez másként van: az áldozat jogi és etikai bűnösség, valamint a politikai összetűzésben való aktív részvétel tekintetében ártatlannak minősíthető. Lehetséges, hogy a terroristák megölik az előre kiszemelt áldozatokat, de ezek a személyek csak a bűnösség és a felesősség szimbólumai. Ilyenkor áldozatot szemelnek ki, akiknek felróható a valódi vagy a vélt bűn. Jellemző példa erre Aldo Moronak, az Olasz Keresztényidemokrata Párt elnökének megyilkolása. A Vörös Brigádok terrorszervezet ugyanis az ítéletet is közzétette, amelyben Morot és pártját tették felelőssé a társadalmi problémákért. Mégis a mai terrorizmus gyakorlatában kivételt képeznek a politikai gyilkosságok.

Az indiszkriminációnak ez a vállfaja olyan helyzetet teremt, amelyben senki sem biztos, hogy nem kerül majd az esetleges áldozatok jegyzékére. Ez a lakosság körében keltett rettegés és bizonytalanság pedig kedvez a terroristáknak. A terrorista eszmék a társadalmi igazságosság szempontjából lehetnek bármilyen kiválóak, az önmagáért és családjáért rettegő személy szemében mégis ellenszenvessé válnak. Fogyatékosságaik tudatában a terroristák, különösen erkölcsi vonatkozásban, időnként igyekez-

nek mérsékeltebben viselkedni, oly mértékben, hogy a társadalom részben elnéző legyen velük szemben.

A terrorcselekmény végrehajtása és közvetlen eredménye ellentétes a tömegek mozgósításának követelményével. A cselekmény tulajdonképpen a pusztítás aktusában jut kifejezésre, amely a tett színhelyén ürességet hagy maga után. A megfélemlítés és a bizonytalanság által elriasztja magától az embereket, még akkor is, ha azok a társadalom helyzetével nincsenek megelégedve, s némi rokonszenvvel viseltetnek a terroristák céljai iránt. Ily módon a terroristák felkerülhetnek ugyan a lapok címoldalára, de sajátos módszereikkel nem juthatnak hatalomra. A terrorakciók látványossága, tekintet nélkül méreteire, nem töltheti ki az említett űrt, s nem kovácsolja össze a tömegeket. Márpedig a tömegek támogatása a mai politikai életben a siker előfeltétele.

Mindezek tudatában jogos a kérdés: Miből áll, és miben nyilvánul meg a terrorakciók hatásfoka? Ezek az effektusok jóval kisebbek, mint ahogy első pillantásra tűnnek, s elmaradnak a proklamált céloktól. Éppen ezért a terroristák valójában többet várnak az úgynevezett közvetett hatástól, melynek az eredménye csak később érződik. A terrorcselekmények mindenekelőtt a gazdaságban, a kommunális szolgálatban és az adminisztráció munkájában keltenek zavart, ami kétségessé teszi az uralkodó réteg ilyen vonatkozású alkalmasságát. A hatalom tekintélye nagymértékben függ a gazdaság megfelelő ágazatainak szabályos működésétől. Különösen fontos a személyi biztonság szavatolása. Amennyiben a hatalmi körök ezt nem tudják megfelelő szinten biztosítani, fennáll a veszély, hogy csökken az irántuk előlegezett bizalom. Ez utóbbi csökkenése pedig kihatással van az uralkodó párt választási eredményeire. Azokban az országokban, ahol állandó jelenségként két vezető párt harcol az elsőbbségért, a szavazás eredménye rendkívül érzékenyen érinti a pártokat. Éppen ezért e pártok számára nem mindegy, hogy saját számlájukra milyen adukat gyűjtenek egybe. A terrorakciók közvetlen hatása sokszor olyan kimenetelű, hogy a terroristák többet segítenek másoknak, mint saját maguknak. A mérsékeltebb csoportok, amelyek ellenzékben vannak, a terrorakciókat az uralmon lévő pártra való nyomás eszközeként használják fel, hogy ezáltal engedményeket nyerjenek maguknak.

A terrorizmus tehát a nemzetközi viszonyok erőpolitikájában talál igazi serkentőre. Itt tulajdonképpen a más országok belügyeibe való beavatkozásról, a szuverenitás, a területi integritás és a politikai függetlenség veszélyeztetéséről van szó, valamint egy-egy országnak a nemzetközi közösségben való befolyásáról. Az államközi viszonyokban az ilyen módszerek alkalmazása többek között azért jelentkezik, mert a világ egyensúlya a fegyverek erejében jut kifejezésre, és a közvetlen katonai beavatkozás minden ország számára óriási kockázatot jelent. A biztonság kölcsönös feltételezése által a világon fennáll a veszély, hogy a kis háborúk széles méreteket öltenek, s az emberiséget atomháborús katasztrófába sodorják. A világon uralkodó két tömb „áttörhetetlensége" leszűkíti az egy-

más elleni közvetlen és nyílt beavatkozás terét. Ezt igazolják a nagyhatalmak hidegháborús viszonyának felszámolásában elért effektusok is. A régi pozíciók megőrzése és az újak megszerzése, ami az egymás közti versengés állandó szükségletét képezi a tömbökben, a világ olyan részein készteti beavatkozásra őket, amelyek nem kötődnek katonai szövetségekhez, tehát az úgynevezett el nem határolt érdekövezetekben. Vannak azonban más indítékok is. A fejlődő országok természeti kincseinek és más gazdasági potenciáljának a kiaknázása és elosztása ugyancsak hozzájárul a beavatkozás megindításához. Valójában nehéz minden esetben elválasztani a stratégiai és a gazdasági indítékokat.

Az el nem kötelezettség politikája, amely a katonai tömbökön kívüli országok érdekeinek egyesítésével jelentős tényezővé vált a világban, ellenzi az idegen domináció politikáját, az elnyomást és beavatkozást. Ha tehát nehézségbe ütközik a nyílt beavatkozás, akkor módot kell találni, hogy közvetett úton érjenek el változásokat, természetesen a tömbpolitika javára. A más országok fegyveres erőinek beavatkozása mellett, amelyek tulajdonképpen formálisan a katonai szövetségeken kívül állnak, nyomást gyakorolnak például az ellenzékben lévő politikai csoportokra az alkotmányos rend megdöntéséért, zsoldosokat küldenek az országba, terrortámadásokat és bomlasztó tevékenységet hajtanak végre. Jellemző, hogy ilyenkor nehéz kapcsolatot teremteni a parancsadó és a végrehajtó elemek között, s így, különösen a kezdetben, nehéz bebizonyítani, hogy valamely ország megszegte a nemzetközi előírásokat. A vállalkozásokat tehát titokban tervezik és hajtják végre, a nyilvánosság nem tudhatja, kik az akció szorgalmazói és kivitelezői. Ha rá akarnak jönni, hogy ki áll az ilyen akciók mögött, akkor onnan kell kiindulniuk: milyen erők állnak a vállalkozás rendelkezésére.

Az erőpolitika szempontjából mindezek a nyomások és beavatkozások az úgynevezett sajátságos háború fogalmába tartoznak. A róluk való döntés a legmagasabb állami szervek kezében van. A szükségleteknek megfelelően ezek mozgósítják a hírszerző és más szerveket, esetenként a fegyveres erőket is. Habár a sajátságos háborúk akciói titkosak, nyilvánosságra kerülnek olyan információk, amelyek az ilyen állami szervek nagyságáról szólnak, s bizonyítják a vállalkozásoknak tulajdonított megkülönböztetett jelentőségét is. Meg kell jegyezni, hogy az akciók a különféle intézkedés ötvözetét jelentik, amelyek közül egyesek a nemzetközi jog szempontjából is törvényszerűek. A terrorcselekmény tehát nem szórványos jelenség, hanem a legnagyobb stratégiai megoldások keretébe tartozik.[6]

A terrorizmus leggyakoribb alkalmazását az úgynevezett „büntető expedíciók" válfajaiban találjuk, amelyeket a népek feletti uralkodás megteremtésére, vagy annak megtartására alkalmaznak. Ezt általában a megtorlás vagy megelőzés örve alatt hajtják végre, mégpedig más országok szuverenitása és integritása ellen. A terror ilyen fajtáját gyakran alkal-

mazzák Izrael, a palesztinok és a szomszédos arab országok ellen, valamint a fajüldöző országok Dél-Afrikában.

A terrorista módszerek alkalmazása a fejlett országokban a társadalmi rendszer erkölcsébe és hitébe vetett bizalom csökkentéséhez vezetett. A külpolitikai irányvétel állandó igazolása, amely erőszakhoz és erkölcsi dogmák alkalmazásához folyamodik, gondolkodásra késztette az ifjúságot társadalmuk valódi értékeiről. A politikai tevékenység abszolút jelentőségű dogmák általi motíváltsága felfedte az igazságérzet és a durva gyakorlat közötti szakadékot, különösen amikor a világ felosztásáért folyó harcról esett szó. Ez az uralkodó réteg erkölcsében való kételkedéshez vezetett, majd ahhoz a megállapításhoz, hogy csak az az eredményes politika, amelyben a cél szentesíti az eszközt. Nyilvánvaló, hogy nehéz igazolást találni az olyan politikai erők erkölcsi felfogására, amelyek a legszörnyűbb tömegpusztító fegyverek fejlesztését és a gazdasági hatalom minél nagyobb központosítását szorgalmazzák, méghozzá az elmaradott országok rovására.

A terrorizmus fokozására kihatással volt a saját környezetben megnyilvánuló támogatás és elnézés is. Például: a hatvanas évek második felében az USA kormánya tolerálta a szélsőséges jugoszláv emigráns szervezeteknek a hazánk diplomáciai képviselete elleni támadásait. Hasonló esetek történtek azután egyes nyugat-európai országokban is. Nem sok idő múlt el, s a terrorakciókhoz csatlakozott az amerikai szélsőséges baloldali egyetemista ifjúság is. (Weatherman) Úgy tűnik, hogy az amerikai kormánykörök még ekkor sem eszméltek rá, milyen veszélyt rejteget az ilyen terrorista módszerek tolerálása. Az USA kormánya csak akkor kezdett küzdeni ellene, amikor már súlyos belső problémává vált. A hetvenes évek derekától tehát az amerikai hatóságok üldöznek mindenfajta terrorizmust az országban.[7]

Az amerikai hatóságok csak akkor kezdték üldözni a jugoszlávellenes terroristákat is, amikor ezek elraboltak egy a Chicago—New York vonalon közlekedő repülőgépet és megöltek egy New York-i rendőrt, amikor 1976-ban bombát robbantottak, majd megtették az előkészületeket, hogy az 1978. november 29-én tartandó ünnepség alkalmával levegőbe röpítsék a Jugoszláv klubot.[8]

A terrorizmusnak a kormány részéről történő tolerálása kapcsán létrejött az úgynevezett kettős szabvány. Ha a terrorizmus megfelelt a kormánynak, akkor politikai cselekedetnek, ha ellene irányult, akkor bűnügynek minősítették. Amennyiben egy országból eredő szélsőséges csoport álláspontja megegyezik az illető ország iránt folytatott országos politikával, akkor a terrorakciókat támogatják: pénzzel, a kiképzéshez szükséges terep biztosításával, valamint politikai menedékjogot adnak és egyéb segítséget nyújtanak. A migrációs országok konzervatív körei gyakran felhasználták a szélsőséges jobboldali vagy fasiszta emigránsokat saját hazájukban a politikai ellenfelekkel való versengések során. A választási kampányokban a szélsőséges emigránsok mozgósították egykori

állampolgár-társaikat, hogy szavazzanak a konzervatív pártra, s viszonzásul ezért segítséget kaptak az anyaországuk elleni támadások végrehajtásához. A konzervatívok ilyen jellegű döntését nem befolyásolta az a körülmény, hogy az az ország, amely ellen a szélsőséges emigránsok terrorakciókat terveltek és hajtottak végre, az ő államukra nézve sem biztonsági, sem más szempontból nem jelent veszélyt.

A terroristák üldözésének mércéi attól függtek, és függnek, hogy az uralkodó körök milyen álláspontra helyezkednek a politikai erők belső megoszlását, valamint ezek osztály- és ideológiai célkitűzéseit illetően. Nyugat-Európában a haladó mozgalmak elleni harcban a konzervatív pártok elnézőek voltak a fasiszta csoportok tevékenységével szemben, amelyek eszmei hagyományaikhoz híven terrorista módszerekhez folyamodnak. Ezek a pártok azt remélték, hogy ily módon megszilárdíthatják pozíciójukat, s gyöngíthetik ellenfelüket. Ezért a fasiszta csoportok garázdálkodásával szemben elnézőek voltak, míg a baloldal minden egyes tüntetését a rendszer elleni merényletnek minősítették.[9]

Ezek az ideológiai mércék helyet kaptak a külpolitikában is, ahol a terrorcselekményeket a két tömb közötti hidegháborús hangulat eszmei kritériumai szerint és a gyarmati népek felszabadítási harcának ellenszenve alapján bírálják el. A fent említett kettős szabvány tehát nem járult hozzá a népek közötti jobb megértéshez és az egyenrangú alapokon való együttműködés erősítéséhez.

A dominációra törekvő politika e tényből fakadóan a népek függetlensége, önrendelkezése ellen küzd, s támogatja a gyarmaturalmat, a fajüldözést és az idegen megszállást. Ebből erednek azután azok a próbálkozások is, amelyek a felszabadító harcot terrorizmusként szeretnék feltüntetni. Mindenekelőtt kétségbe vonják az ilyen harc igazoltságát, majd pedig az ezzel szoros összefüggésben álló fegyveres harcot. Figyelemre méltó, hogy a felszabadító mozgalmak fegyveres harcát nemcsak kétségbe vonják, hanem a nemzetközi jogok alapján diszkvalifikálják is, mégpedig az emberiségre és az életmentésre hivatkozva. Azt hangoztatják, hogy a fegyveres harc emberölés, s ezért mindenki békés úton — tárgyalásokkal — oldja meg problémáit. Eközben „az érdekelt feleket" úgy állapítják meg, hogy csak azokhoz fordulnak, akik politikailag megfelelnek az ilyen tézisek követői számára. A múltban bebizonyosodott, hogy egy néptől sem lehet elvitatni a fegyveres harcra való jogot, amikor már minden más eszközt kimerített, illetve ha a kipusztítás veszélye fenyegeti. Természetesen a fegyveres harc megkezdése csak annak a népnek az illetékes mozgalmára tartozik, amely ilyen helyzetbe sodródott.

Igaz, hogy egyes felszabadító szervezetek, jobban mondva ezek részei, fel akarják hívni magukra, ill. népük súlyos helyzetére a közvélemény figyelmét, s kezdetben terrorcselekményhez folyamodnak, gyakran saját területükön kívül is. Lehetséges, hogy ez a taktika kezdetben hasznos volt, de gyorsan bebizonyosodott, hogy mindazok, akik a terrorizmust azonosították a felszabadítási harccal, óriási kárt okoztak ezzel a

népek nemzeti felszabadítására és önrendelkezésére irányuló törekvéseinek. Ily módon az uralkodó erőknek lehetőséget nyújtottak a leigázott népek még nagyobb elnyomására. A felszabadító mozgalmak kisebb csoportosulásai szektás állásfoglalásuk miatt a terrorizmus eszközeihez folyamodnak, annak ellenére, hogy a többség ezt kifejezetten ellenzi. Az ilyen csoportok a mozgalomban elfoglalt bizonytalan helyzetük miatt nem mentesek a kívülről jövő védnökök befolyásától, s megtörténik, hogy akcióik ezt a befolyást tükrözik, nem pedig a valós politikai szükségleteket.

A terrorizmusnak a felszabadítási harctól való egyértelmű különválasztását bizonyítja az ENSZ határozata. Idézzük ezt a rezolúciót, amelyet az ENSZ Közgyűlésének XXXI. ülésszakán fogadtak el annak kapcsán, hogy miként lehetne megfékezni a nemzetközi terrorizmust. A határozat leszögezi, hogy „minden népnek elidegeníthetetlen joga van az önrendelkezésre és függetlenségre, ha gyarmati sorban, fajüldöző rezsimek vagy más elnyomás alatt sínylődik, s harcának, különösen pedig a felszabadítási mozgalmának küzdelmét az ENSZ Alapokmányának elvei és az idevágó ENSZ-határozatok is indokolják."[10]

A nemzeti felszabadításért küzdő mozgalmaknak tulajdonképpen „hadviselő fél"-ként kellene szerepelniük, ahogy ezt a nemzetközi jog előírja, ill. az 1949-ben megkötött genfi egyezmény szerint. Ezzel összhangban, beleértve az újításokat is, amelyeket 1977-ben eszközöltek, a felszabadítási mozgalmak képviselői a nemzetközi jog alapján olyan védelmet élveznének, mint a fegyveres erők. Ez azt jelenti, hogy a felszabadítási mozgalmakat szervezett parancsnokság alatt álló egységek képezik, a parancsnokság felel az alárendeltek viselkedéséért, továbbá különbözniük kell a polgári lakosságtól (egyenruha), fegyvert kell viselniük a harcokban és ezek előkészítésében. A felszabadítási mozgalmak tagjai tehát a hadifoglyok státusát is élvezik. Természetes, hogy a felszabadító harc nem folytatható saját területen kívül, és hogy a mozgalmaknak hadviselő félként kell viselkedniük: tiszteletben kell tartaniuk a fegyveres harcok során az emberi jogokat, nem veszélyeztethetik a polgári lakosság életét és vagyonát, különösképpen nem az úgynevezett harmadik országot. A felszabadítási mozgalmak kétségkívül egy jövendő állam magvát képezik, tehát ehhez kell tartaniuk magukat.

Meg kell jegyezni, hogy konkrét esetekben elválasztható a terrorizmus a felszabadítási harctól. A terrorizmus főbb effektusai inkább közvetett, mint közvetlen formában nyilvánulnak meg. A felszabadító harc viszont nem törekszik közvetett hatásra, s akciói sem jelképesek. A gerillaháború gyakran nem konvencionális fegyverekkel történik, de a célja nyilvánvaló. A felszabadító erők arra törekszenek, hogy megsemmisítsék, illetve harcképtelenné tegyék az ellenség fegyveres erőit, katonai berendezéseit, híradástechnikai objektumait és minél nagyobb területeket szálljanak meg. A mozgalom harcosai pontosan meghatározott ellenfél ellen végzik hadműveleteiket.

A terrorizmusnak a nemzetközi jog által való kodifikálására még 1920-ban történtek kezdeményezések, általános megállapodás azonban máig sem született ezzel kapcsolatban. Az utóbbi két évtizedben is csupán néhány sajátságos kérdésben sikerült egyetértésre jutni. Így például megállapodás született a polgári légiforgalom akadályozásáról és a nemzetközileg védett személyek elleni merényletről. A Nemzetközi Polgári Légiforgalmi Szervezet hatáskörében 1963-ban Tokióban, aláírták a repülőgépben elkövetett és más ilyen jellegű cselekményekről szóló egyezményt, 1970-ben Hágában pedig a polgári légiforgalom biztonsága ellen irányuló törvényellenes tettekről szóló megállapodást. 1971-ben, Montreálban kötötték meg azt az egyezményt, amely a repülőgépeken elkövetett bűntettekért szigorúbb büntetéseket helyez kilátásba. Ezek a megállapodások nemzetközi bűncselekménynek minősítik a légikalózkodást, kötelezővé teszik a géprablók üldözését és kiadatását.[11]

Az Amerikai Egyesült Államok Szervezete 1971-ben hagyja jóvá a polgárok ellen irányuló terrorcselekmények megakadályozásáról és büntetéséről, valamint az egyéb nemzetközi erőszak elleni intézkedések konvencióját. A megállapodás különösen a rablást, a gyilkosságot, s a más életet veszélyeztető támadásokat taglalja, melyek különben a nemzetközi jog szerint különös védelmet élveznek.

Az ENSZ Közgyűlésének 1972-ben hozott határozata alapján kineveztek egy ideiglenes bizottságot, amely a nemzetközi terrorizmussal foglalkozik, s azt a feladatot kapták, hogy vizsgálja meg az országok idevágó álláspontjait s erről értesítse a Közgyűlést. 1976-ban a Közgyűlés elfogadta a bizottság jelentését és felkérte, hogy folytassa munkáját, s 1977-ben tegyen újabb jelentést. Az említett évben a Közgyűlés ismét megvitatta a kinevezett testület munkájáról szóló beszámolót, s felkérte, hogy további tevékenysége során először is vizsgálja ki azokat a tényezőket, amelyek előidézik a terrorizmust, majd pedig javasoljon gyakorlati intézkedéseket az erőszak ezen válfaja ellen. Sajnos, az első rendezetlen kérdés, amellyel a bizottság szembetalálja magát a nemzetközi terrorizmus fogalmának meghatározása.

Az ENSZ Közgyűlése 1976-ban kinevezett egy ad hoc bizottságot, a túszok elfogása elleni nemzetközi konvenció kidolgozása céljából. A bizottságban megállapodtak a terrorcselekményeknek a túszok szerzésétől való elhatárolásában, méghozzá az 1949. évi genfi egyezmény szellemében. A fegyveres viszály alatt értendő a nemzetközi jog szerint a népeknek a gyarmaturalom, az idegen megszállás és a fajüldöző rezsimek elleni harca. Igen jelentős mozzanat, hogy elfogadták a területi sérthetetlenségről és az államok politikai függetlenségéről szóló záradékot (Entebbe záradék) és arra az álláspontra helyezkedtek, hogy nemcsak a bűncselekményt elkövető személyeket kell üldözni, hanem azokat a csoportokat is, amelyek a terrorcselekmények szorgalmazói és támadói. Várható, hogy aláírják majd ezt az egyezményt is.

Nem jártak eredménnyel azok a törekvések, amelyek a nemzetközi

terrorizmus általános elfogadható definícióját akarták megfogalmazni, főként azért, mert egyes politikai erők a felszabadító harcokat is idesorolják. Ezenkívül nézeteltérések vannak a nemzetközi terrorizmust előidéző viszonyok indítékait illetően is. Az eddigi vitákból kitűnt, hogy a különféle magyarázatok mellett egyre inkább elítélik a politikai harc ezen formáját. Eddig sikerült megállapítani az egyes országok kötelességét a terrorizmus néhány formája elleni harcban (repülőgéprablás, nemzetközileg védett személyek elleni támadások). Ez azonban távolról sem elegendő: minél több univerzális jogi normát kellene elfogadni, amelyek lehetővé tennék az egész nemzetközi közösségnek, hogy feltétel és kivétel nélkül küzdjön a terrorizmus ellen. Tovább kell tehát fáradozni az újabb nemzetközi konvenciók meghozataláért. Ezzel párhuzamosan feltétlenül fejleszteni kellene az országok közötti kétoldalú együttműködést és szorgalmazni a bilaterális egyezmények megkötését. Az államoknak ajánlatos lenne kicserélniük a terrorizmusról birtokukban levő információkat és értesíteniük egymást azokról az intézkedésekről, amelyeket saját törvényhozásukban eszközöltek. Ez hozzájárulna a népek és országok közötti kölcsönös bizalom elmélyítéséhez és megalapozná a demokratikus, nemzetközi viszonyok új rendszerét, amely az aktív és békés koegzisztenciára épülne. Ezeket a nemzetközi terrorizmus felszámolására vonatkozó javaslatokat a JSZSZK kormányának képviselője terjesztette be a nemzetközi terrorizmusról folyó vitában, az ideiglenes bizottság 1979. március 22-i New York-i ülésén.[12]

Sok országban a terrorizmus elleni harcot még mindig a rendőrség ügyének tekintik, amelyet az államapparátus tökéletesítésével lehet megoldani. A rendőrség számára egyre tökéletesebb műszaki eszközöket és fegyvereket biztosítanak, növelik létszámát és külön kiképzésben részesítik. A terroristák felkészültségét a rendőrség még magasabb fokú kiképzése követi. Ez a politika oda vezet, hogy óriási erőfeszítéseket kell tenni a teljes mozgósítás, a harci készültség és tájékozottság eléréséért, valamint az államapparátus egyes részeinek minél tökéletesebb egybehangolása végett. A terroristák elleni akciókat gyakran katonai hadműveletként hajtják végre, s nem veszik figyelembe a politikai szempontokat.

A rendőrség alaposabb kiképzésével el kell ismerni, bizonyos előrehaladás tapasztalható: csökkent a terrorcselekmények száma egyes országokban, sok terroristát elfogtak, míg mások kénytelenek voltak külföldre távozni. Ez azt bizonyítja, hogy a terrorizmus elleni harchoz, mint a bűnözés más fajtáihoz is, szakértelem és hivatásismeret szükséges, de a végleges megoldáshoz ez sem elegendő. Az állami intézetek erőfeszítései és a tetemes összegek ráfordítása ellenére terrorakciókat ma is végrehajtanak.

A rendőrségi akciók előnyben részesítése a terrorizmus felszámolásában azonban ellenkező hatást is kiválthat. A rendőrségi felhatalmazás kibővítésével fokozódtak az államapparátus ezen rétegének előjogai is, csökkentek viszont a polgári jogok. A lakosságnak különösen azok a rétegei

vannak kitéve ennek, amelyeknek kisebb a politikai befolyása, s így nem védhetik meg magukat a visszaélésektől. A kedvezőtlen effektusok akkor jelentkeznek kifejezett formában, amikor hivatali személyek kíméletlensége folytán az erőszak nagyobb mértékű, mint ahogy a vázolt feladat megkívánja. Az egyén, ha személyesen fordul is szembe a terrorizmussal, nem tud minden alkalommal logikai kapcsolatot teremteni saját jogainak korlátozása és a rendőrség működési módja között. A „közönséges" polgárnak, aki a legkevésbé van tájékozódva a rendőrség akcióiról, olyan érzése támad, amely nem segíti elő az állami szervekkel való együttműködést. S mivel a polgárokkal való együttműködés hiányzik, így még jelentősebb rendőrségi erőket kell mozgósítani. Hogy ezt elkerüljék, Nyugat-Európában például megkövetelik, hogy terrorizmus elleni harcot parlamentáris ellenőrzéssel folytassák, tekintet nélkül a pártok megoszlására. A rendőrség általában erre nem hajlandó, s elutasítását azzal indokolja, hogy fél az akciói titkosságának „felfedésétől".

A rendőrségi eszközök dicsőítése ellenére, a világon egyre inkább tért hódít az a meggyőződés, hogy az erőszak e fajtája ellen csak akkor lehet eredményesen küzdeni, ha megállapítjuk a jelenség társadalmi gyökereit, s akkor kezdünk felszámolásához. A terrorizmus társadalmi forrásairól készült elemzés teljessége feltételezi az érvényben lévő politikai programok és az uralkodó körök magatartásának bírálatát is. Természetes, hogy a terrorizmus felszámolási módja kényes kérdés ezen körök számára. Minden esetben nem is lehet választ találni erre, ott ahol a társadalomirányítás egy kiválasztott elit réteg monopóliuma. A megoldást a politikai elkötelezettség szélesebb körében kell keresni, mint amilyet az Olasz Kommunista Párt képviselt a „történelmi kompromisszum" alapján.[13]

A terror nem számolható fel erőszakkal. A terrorizmus leküzdésében szerzett tapasztalatok azt bizonyítják, hogy sikert csak demokratikus akciókkal lehet elérni, amelyek egybefonják a polgárok érdekeit. Ilyen kapcsolatteremtéssel tömeges ellenállás váltható ki a terrorizmussal szemben és olyan erők hozhatók létre, amelyek minden környezetben reagálni fognak a terrortámadásokra. A széles körű terrorellenes hangulat pedig a legjobb védőgát a terrorizmussal szemben. A terroristáknak számolniuk kell a nép támogatásával, mert ellenkezőleg hiányzik az akció kivitelezéséhez szükséges előfeltételük. Azokon a helyeken, ahol a támogatás hiányzik, a terroristák tevékenysége igen korlátozott, még akkor is, ha külföldről vannak bevetve. Ha a polgárok cselekvőkészségéhez és felkészültségéhez hozzáadjuk a rendőrségi és katonai hivatásos erők támogatását, akkor megállapíthatjuk, hogy a terrorakció sikerének kilátásai igen csekélyek. A polgárok önálló vállalkozása tehát többet ér a jól központosított biztonsági rendszereknél. E rendszerek ugyanis nem tudnak olyan gyorsan reagálni, különösképpen a terroristák felfedésében, mint a saját környezetüket jól ismerő emberek.

Egyes nyugati szerzők szerint a terrorizmus leggyakrabban azokban a társadalmakban üti fel a fejét, amelyekben nagy a szabadság („permis-

sive democratic scieties") és tehetetlen az autoritárius rezsim. Ebből pedig az következik, hogy a terroristák azért szállnak szembe a politikai és társadalmi renddel, mert túl nagy a szabadság. Ha tehát kisebb a szabadság, akkor majd a terrorizmus felszámolása is eredményesebb lesz?! Ha ez a feltevés helytálló, akkor magyarázatra szorul a túl nagy szabadság miatti elégedettség, de ugyanakkor az embereknek a demokrácia leszűkítése miatti lázadása is. Úgy tűnik, ez a társadalmi „engedékenységről" alkotott tézis egy-két végletet kíván összehangolni, mégpedig, hogy az emberi szabadság tetőfoka a burzsoá parlamentáris demokratizmusban jut kifejezésre, illetve a terrorizmusnak azt a kitartó formáját, amely a tanult emberek részéről nyilvánul meg ezekben a rendszerekben. Az említett tézis szorgalmazóinak mintha mellékes tényező volna a fejlett országok polgárainak az anyagi jólét ellenére történő politikai, gazdasági és kulturális elidegenedése.[14]

A terrorizmus, mint erőszakforma nem határolható el az emberi közösségekben alkalmazott más erőszakos cselekedetektől. Az emberek és közösségek más akarata alá kényszerítése sokrétűen befolyásolja a terrorizmust. Tekintet nélkül arra, hogy milyen eszközökkel kíséreljük meg felszámolni, a terrorizmust nem szüntethetjük meg mindaddig, amíg szorgalmazóit a politikai domináció vezérli. A terrorizmus felszámolása a demokratikus nemzetközi viszonyok, az aktív és békés koegzisztencia fejlődésétől függ. Egyre több ember törekszik a világon az ilyen viszonyok kialakítására, s ezért bíznunk kell, hogy lassan a terrorizmus minden fajtája kiveszik majd. Az emberi jogok csorbájának kiküszöbölése végett tehát minél szélesebb körű együttműködésre van szükség a népek között.

Jegyzetek

[1] Edvard Kardelj: A szocialista önigazgatás politikai fejlődésének irányvonalai. Komunist, Belgrád 1978., 84—86. oldal

[2] Uo. 86. oldal

[3] A légiforgalom például, amely a szállítás legkorszerűbb formája, ugyanakkor a terrorista támadások legmegfelelőbb célpontja is, mert könnyűszerrel foglyul lehet ejteni a túszokat; elegendő hely és eszköz van ahhoz, hogy a géprablók kívánságának megfelelően odavigyék őket, ahová kívánják.

[4] Encyclopedia Britanica Book of Year 1978., 266. oldal.

[5] Vojin Dimitrijević: A terrorizmus, mint a gyarmaturalom ellen küzdő és felszabadítási mozgalmak eszköze, Međunarodni radnički pokret, 1973—74., 45. oldal.

[6] A sajátoságos háború a szervezett és koordinált politikai, gazdasági, lélektani-propaganda, szubverzív hírszerzési, gyakran pedig katonai akciók és intézkedések összessége, amelyet egy ország, vagy országok más állam, nemzeti felszabadítási mozgalma ellen végeznek, saját

uralmuk, a meglevő politikai-gazdasági és társadalmi viszonyok felszámolására. Vojna enciklopedija, 7. oldal.

[7] Helyesen indokolta meg a terrorizmus üldözését John E. Karkashian, a State Departman terrorizmus elleni hivatalának igazgatója, amikor az USA Szenátusának külügyi bizottságában, 1977 szeptemberében a következőket mondta: „A terrorizmus nem egyeztethető össze az emberi értékekről alkotott nézeteinkkel. Így például tekintet nélkül azokra a motívumokra, amelyek a terroristákat vezérlik, nem hagyhatjuk jóvá, illetve nem igazolhatjuk a gyilkolást és azt a fenyegetőzést, hogy ezt végrehajtják valamilyen politika célok érdekében. Az ilyen vállalkozások bűncselekmények és az emberi jogok megsértését jelentik. Éppen ezért az USA kormánya ellenzi a terrorizmus minden fajtáját, tekintet nélkül eredetére vagy céljára, és megfelelő intézkedéseket foganatosítunk ellene." U. S. Goverment Printing Office, Washington D. C. 1977., 35. oldal.

[8] Encyclopedia Britanica Book of Year 1975., 266. old., Politika, 1978. május 27.

[9] Enrico Berlynguer, az Olasz Kommunista Párt főtitkára a kormánynak a fasisztákkal való részrehajló viselkedéséről Olaszországban: „Évekig (évtizedekig) azt állították a hatóságok, hogy a munkásmozgalom, a szakszervezet, de különösen a kommunisták felforgatók. Ugyanakkor a jobboldal és a fasiszták valódi felforgató tevékenységét a rendszer reakciójának tekintették. Továbbá, bár túlzott, de a maga módján hasznos cselekedetre, s mint a munkásmozgalom ellensúlyozására, amely megfelelt az ellentétes szélsőségek programjának — s tulajdonképpen ez volt a Kereszténydemokrata Párt politikájának és hatalmának egyik támasza is. Ha tehát a fasiszták sötét összeesküvéseit és gonosztetteit nem akadályozták meg, ez nem tévedésből vagy tehetetlenségből történt, hanem mindenekelőtt a Kereszténydemokrata Párt vezetőinek, továbbá az uralkodó politikai erők manőverezésének és számításának tudható be, bár az állami szervek és szervezetek egy részének engedékenysége és bűnrészessége is közrejátszott benne." Enrico Berlinguer: Kommunista kérdés. 1969—1977. Izdavački Centar, Bgd., 343. o.

[10] Az ENSZ Közgyűlésének dokumentuma, 31/102. 1977. január 12.

[11] Hazánk ratifikálta a repülőgépek illegális birtokba vételének felszámolásáról és a polgári légiforgalom biztonsága elleni hasonló cselekmények megszüntetéséről szóló konvenciókat.

[12] UN General Assambly A/AC 160/SR 14.

[13] Enrico Berlinguer: „Kommunista kérdés", 1969—77. Izdavački Centar. Komunist, Belgrád, 1978., 343. old.

[14] Walter Laquer: „Terorism makes a tremandous noise...". Accros the Board. 1978., január. 60. old.

Rezime

Terorizam zbog svoje duboke povezanosti sa političkim kretanjima u svetu svrstava se u red onih pojava koje na sebe neprekidno privlače pažnju. O tome kakva je to vrsta nasilja ne postoji opšte prihvatljiva definicija, ali mogli bi se složiti da je reč o akcijama koje vrše čvrsto organizovane grupe da bi postigle neke političke promene unutar zemlje ili u odnosima među narodima. Na unutrašnjem planu terorizam uglavnom se javlja tamo gde postoje duboke društvene suprotnosti i neki delovi društva pokušavaju da ih otklone na način koji zanemaruje stvarne agense promene — radničku klasu. Na međunarodnom planu terorizam je sastavni deo državne politike koja teži odbrani ili širenju dominacije nad drugim narodima. U lancu posledica i uzroka obe vrste su isprepletene i jedna drugu podstiču. I za jednu i za drugu zajedničko je prihvatanje sile kao vrhovnog arbitra u uređenju ljudskih odnosa.

Rasprostiranje terorizma novijeg vremena pogoduje osetljivosti visoko tehnološki i urbano organizovanih zajednica na napade malih grupa. Napredak u usavršavanju lakog oružja, eksploziva i tehnike nekonvencionalnog ratovanja učinio je dejstvo malih grupa još opasnijim. Razvijenost sredstava informisanja do izvesnih granica takođe pogoduje psihološkom dejstvu terorističkog akta.

Na širenje terorizma uticalo je u nekim zemljama tolerisanje i pomaganje snaga krajnje desnice — fašista i drugih od strane konzervativnih snaga. Pomoć se pružala da bi se suzbio uticaj levice u društvu. Iz sličnih razloga ponegde u unutrašnjim političkim nadmetanjima koriste se emigranti-ekstremisti, a za uzvrat pomažu se njihove terorističke akcije u zemljama porekla.

U međunarodnim odnosima pribegava se terorizmu u sklopu raznih vrsta pritisaka i intervencija u unutrašnje stvari drugih država. Delikatnost ravnoteže snaga koja je postignuta među vojnim blokovima ne dopušta otvorenu intervenciju naročito među njima samim. Očuvanje starih i stvaranje novih pozicija dominancije, što je u međusobnom odnosu rivaliteta stalna potreba blokova, ispoljava se u područjima tzv. nerazgraničenog interesa — u nesvrstanim zemljama. Primena otvorenih intervencija znatno je otežana pošto je kao zajednički interes nesvrstana politika izrasla u snažan faktor nezavisnosti svih onih naroda koji teže svojoj svestranoj emancipaciji.

Da bi podržali kolonijalizam, rasizam, aparthejd i stranu okupaciju pobornici politike dominacije izjednačavaju oslobodilačku borbu sa terorizmom. Većina u međunarodnoj zajednici učinila je jasnu razliku između ove dve pojave ukazujući da oslobodilački pokreti predstavljaju zaraćene strane koje između ostalog imaju obavezu da poštuju ljudska prava u oružanim sukobima.

Svaka vrsta terorizma je neprihvatljiva jer u svom dejstvu ugrožava najelementarnija ljudska prava, ne bira žrtvu i objekat napada. Da bi se suzbila ova vrsta nasilja neophodno je proučavanje njegovih uzroka, demokratska protiv-akcija svih društvenih slojeva unutar zemlje i široka međunarodna saradnja. Prema tome suzbijanje terorizma ne može se odvojiti od zalaganje za uspostavljanje što potpunijih demokratskih odnosa među državama i narodima zasnovanih na principima aktivne i miroljubive koegzistencije, jer se samo tako mogu otkloniti pravi uzroci ovog zla.

Summary

For its deep connections with the political movements in the world, terrorism is alined with those phenomena which constantly attrack attention. There is no generally acceptable definition of this violence, but we might agree that it involves acts committed by firmly organised groups aimed at achieving changes within a country, of imperiling relations between states. On internal scale, terrorism appears in societies of deep contradictions where some of their groups are trying to liquidate them in the manner neglecting the real agens of change — the working class. Internationally, terrorism is an integral part of states' politics aspirating to defend or expand domination ove other nations. In chain of consequences and causes the two types of terrorism are entangled and they induce each other. What they have in common is recognition of power as a supreme arbitrator in arranging human relations.

Spreading to terrorism recently has been helped by sensitivity of highly technical and urbanly organised communities to attacks by small groups. Improvement and perfection of flight arms, explosives and technique of non--conventional warfare made their acts even more dangerous. Also, well developed mass media favour, to a certain extent, to psychological effect of a terroristic act.

In some countries expansion of terrorism is stimulated by tolerance and assistance of the extreme rightists — fascists and other conservative forces. Support is given with the aim of supressing influence of the leftists in a society. For similar reasons, emigrant — extremists are used often in affairs of internal political competition and, in turn, they are being supported in terroristic activities in their countries of origin.

In the international relations terrorism is used within the frame of various pressures and interference in the internal affairs of other countries. The sensitivity of the balance of powers achieved among the military blocks does not allow for open intervention between them. Maintaining of the old and creation of new positions of domination, which is a constant need in the inter-bloks rivalry, is expressed in the fields of the so called undevided interests, resp. toward the non-aligned countries. Application of the open intervention is hindered to a far greater extent since the non-alignment politics as a common interest grew into a significant factor of independence of all the peoples gravitating toward their comprehensive emancipation. Hence, the methods are applied where connections between the executors and those who give orders are difficult to establish.

In order to support the colonialism, racism, apartheid and foreign occupation the protagonists of the politics of domination put the liberation struggle in line with the terrorism. Majority in the international community have set a clear distinction between the two phenomena emphasising that the liberation movements represent belliguerent parties which, among the rest, are bound to observe the human rights in the armed conflicts.

No type of terrorism is justifiable for its effect jeopardise the bacis elements of human rights where victim and object of attack are not sellected. In order to supress this type of violence studying of its causes is indispensable along with the counter-action by all social segment internally and wide international

cooperation. Supression of the terrorism, therefore, can not be separated from the endevours in establishing the most democratic international relations based on the principles of active and placeful co-egsistence for those are the only ways of eliminating the genuine causes of this evil.